

1. הקדמה

למדינה אחרת להתנסות בת מספר שנים, שבסופן היא עשויה להפוך לקבועה, או במעבר למדינה אחרת, ויש גם מי שיחזרו ארצה. רבים מהנשארים בחו"ל ימשיכו להגדיר עצמם כישראלים.

התפתחות בולטת בשנים האחרונות היא השינוי בהתייחסות, הן של הציבור והן של הממסד הישראלי, הן לעצם תופעת העזיבה את הארץ והן לישראלים המתגוררים בחו"ל. לאחר שנים רבות של שלילת ההגירה והתבטאויות גנאי כלפיה, כיום למרבית הישראלים יש מכר או קרוב משפחה המתגורר בחו"ל, קיימת פתיחות והבנה רבה יותר לזכותו ולרצונו של הפרט לבחור לעצמו היכן להתגורר, והכרה כי זהו חלק מתהליך הנורמליזציה של החברה הישראלית לאחר הנחת היסודות לבניין האומה. גם המנהיגות הישראלית מודעת לפוטנציאל הקיים בקרב הישראלים בחו"ל כמשאב של הסברה, לובי פוליטי וגיוס תרומות. לפיכך, היחס כלפיהם אמפטי יותר משהיה בעבר. כך, למשל, בכנס המנהיגות הישראלית בתפוצות שנערך בפברואר 2015 בישראל, בירך הנשיא

פרק זה דן ומנתח תופעה דמוגרפית אחת מבין הסוגיות שצוינו במחוג הדמוגרפי של ההערכה המשולבת של העם היהודי: הגירה של ישראלים לחו"ל. תופעה זו אינה מתקיימת בוואקום; היא מערבת היבטים אידאולוגיים, חברתיים וזהותיים רבים. כמו כן יש לה משמעויות והשלכות חשובות למדיניות.

בדומה למרבית המדינות המערביות, גם לישראל יש תפוצה של אזרחים שהעתיקו את מגוריהם למדינה אחרת. העזיבה את ישראל (שלעיתים מכונה "ירידה") מונעת משיקולים שונים - החל מדחייה מהתנאים הכלכליים, התרבותיים והפוליטיים של ישראל, וכלה במשיכה להזדמנויות מקצועיות וסגנונות חיים במקומות אחרים. לעיתים קרובות אין סיבה אחת ויחידה להגירה. אנשים משקללים את היתרונות והחסרונות האישיים והמשפחתיים בתחומים רבים המובילים אותם לקבל את ההחלטה להגר, כמו גם את הבחירה במדינה החדשה. עוזבים רבים לא בהכרח מחליטים מראש על עזיבה לצמיתות; הם עוברים

2. נתונים מספריים

חרף אי-אחידות בהגדרות, מקורות מידע שונים, והבדלים אזוריים באיכות ובהיקף נתונים, ישנה הסכמה רחבה בקרב חוקרים וגורמי ממשל כי מספר הישראלים היהודים המתגורר דרך קבע בחו"ל הוא כחצי מיליון נפש (לוח 1)². אומדן זה כולל את ילידי ישראל כמו גם יהודים שנולדו בחו"ל, עלו לישראל, ולאחר כמה שנים חזרו למדינת המוצא שלהם או היגרו למדינה חדשה. מלבדם ישנם עוד כמה רבבות ילדים של ישראלים שנולדו בחו"ל.

לוח 1. מספר הישראלים בחו"ל, 1989-2015

שנה	מספר
1989	300,000
1999	480,000
2009	542,000
2015	575,000

מקור: כהן, 2011; הכנסת, מרכז המחקר והמידע, 2012; למ"ס, שנתונים סטטיסטיים.³

בדומה למדינות אחרות הקולטות הגירה, גם חלק מהעולים לישראל אינם נקלטים בחברה החדשה. למעשה, קצת יותר ממחצית מן הישראלים בחו"ל לא נולדו בישראל, והם עולים שחזרו לארץ מוצאם או היגרו למדינה שלישית.⁴ שיעור ילידי ישראל המתגוררים בחו"ל הוא כ-6 אחוזים מסך כל האוכלוסייה הישראלית ילידת הארץ. שיעור עזיבה זה גבוה רק במקצת מהממוצע של המדינות החברות ב-OECD, אבל נמוך מזה של ניו זילנד, שווייץ, אוסטרליה ובריטניה. שיעור העזיבה של אזרחים

ריבלין את המשתתפים במכתב ששלח "בשם מדינת ישראל", בו עמד על האתגר המתבקש מישראלים בחו"ל לבסס ולשמר את הזהות הישראלית והיהודית, והביע הערכה למאמציהם לחיבור למדינת ישראל ותרבותה. במכתב הדגיש הנשיא את המשמעות הקהילתית והמדינית של הקהילה הישראלית בחו"ל לחיזוק הקשרים בין הקהילות היהודיות בעולם, ובין מדינת ישראל למדינות אליהן עברו, וכינה את הישראלים בחו"ל "קרובים" שמעבר לים.¹ ככל שישאר מרכבת את עמדותיה כלפי אזרחיה בחו"ל, כך גם הקהילות היהודיות המקומיות מרגישות נוח יותר לפתוח את דלתותיהן בפני הישראלים העוזבים את הארץ.

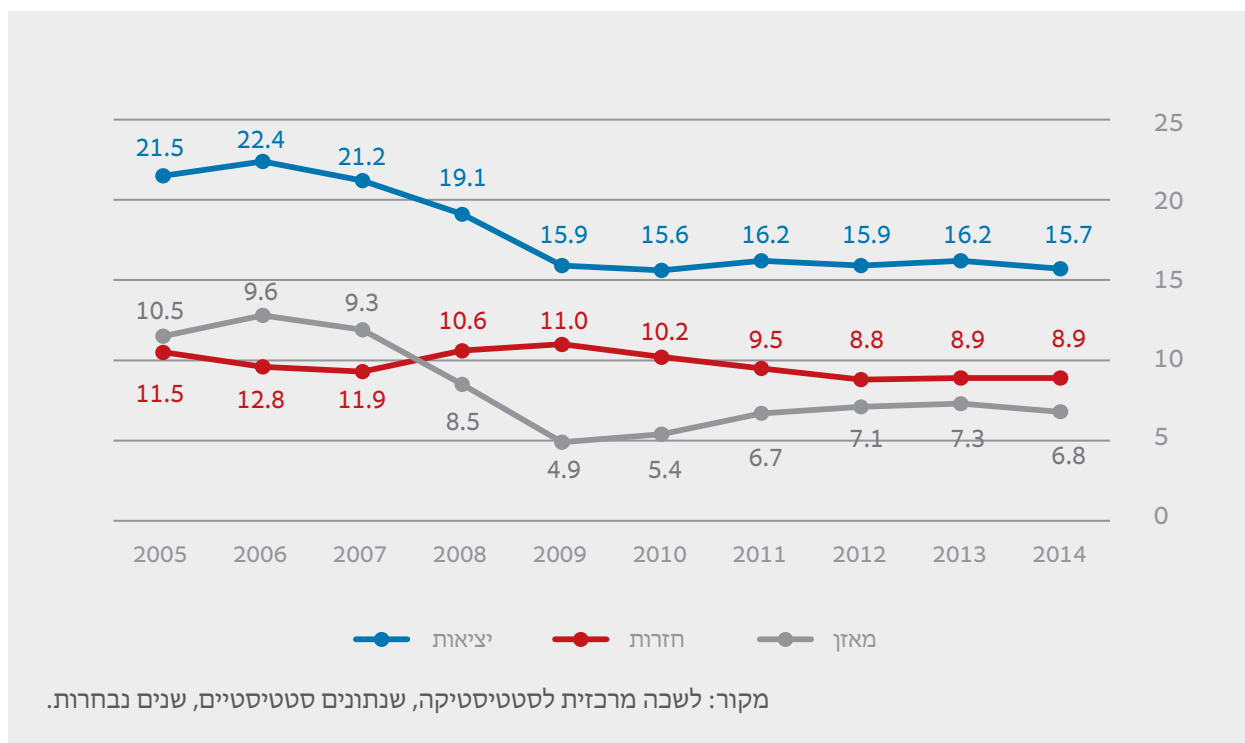
לאחרונה אנו עדים גם ליוזמות של ישראלים להקים ארגונים ולמסד פעילויות במקומות מגוריהם. לצד אירועים חברתיים ותרבותיים סביב חגים יהודיים מרכזיים ויום העצמאות הישראלי, הוצאה לאור של עיתונים בעברית במהדורות כתובות ואלקטרוניות, ופעילויות (מטעם הסוכנות היהודית) בבתים ישראליים, פועלים היום בכמה מדינות מרכזיות ארגונים עצמאיים של ישראלים. אחד מהם, גדול במיוחד, הוא ה-Israel American Council לו יש עשרה סניפים בערים שונות ברחבי ארה"ב.

בפרק זה נגדיר את התפוצה הישראלית בחו"ל, נתבונן על פיזורם הגיאוגרפי של הכלולים בקבוצה זו ובמאפייניהם הדמוגרפיים והחברתיים-כלכליים המרכזיים, יחד עם ניתוח של מידת ההזדהות היהודית שלהם והזיקה שלהם לישראל. נתאר גם את עמדותיה של האוכלוסייה הישראלית כלפי ישראלים המתגוררים בחו"ל, בהתבסס על נתונים חדשים מפרויקט הפלורליזם של המכון. לבסוף נעלה המלצות למדיניות שמטרתה חיזוק הקשרים בין ישראל לבין אזרחיה המתגוררים במרחק ממנה.

שנה ומעלה לבין מספר החוזרים לאחר שהות רצופה של שנה ויותר - היה נמוך משמעותית בהשוואה לחמש השנים הקודמות (גרף 2.1). יש לציין גם כי כרבע מכלל העוזבים לאחרונה, המוגדרים כ"יהודים ואחרים", משתייכים לקבוצת ה"אחרים", דהיינו זכאי חוק השבות שאינם יהודים על-פי ההלכה. בסך הכול, בהתחשב בהרכבה של אוכלוסיית ישראל (שיעור גבוה של ילידי חו"ל), והמצב הביטחוני המתוח באזור, ניתן לקבוע כי שיעור העזיבה של ישראלים את ארצם הוא נמוך.⁷

ישראלים שנולדו במדינה אחרת נמוך במובהק בהשוואה לזה של מהגרים בבריטניה או בארה"ב.⁵ חרף תנודות בשיעור העזיבה (מספר העוזבים יחסית לגודלה של האוכלוסייה היהודית הישראלית), הרי שלאחרונה הוא היה במגמת צמצום (1.9 לכל אלף תושבים ב-2014 לעומת 2.1 לאלף בשנת 2010).⁶ במילים אחרות, שיעור העזיבה היה איטי יותר מקצב גידולה של האוכלוסייה היהודית בישראל. כמו כן, באותן חמש השנים האחרונות, מאזן ההגירה - ההפרש בין מספר הישראלים שיצאו לחו"ל ושהו שם

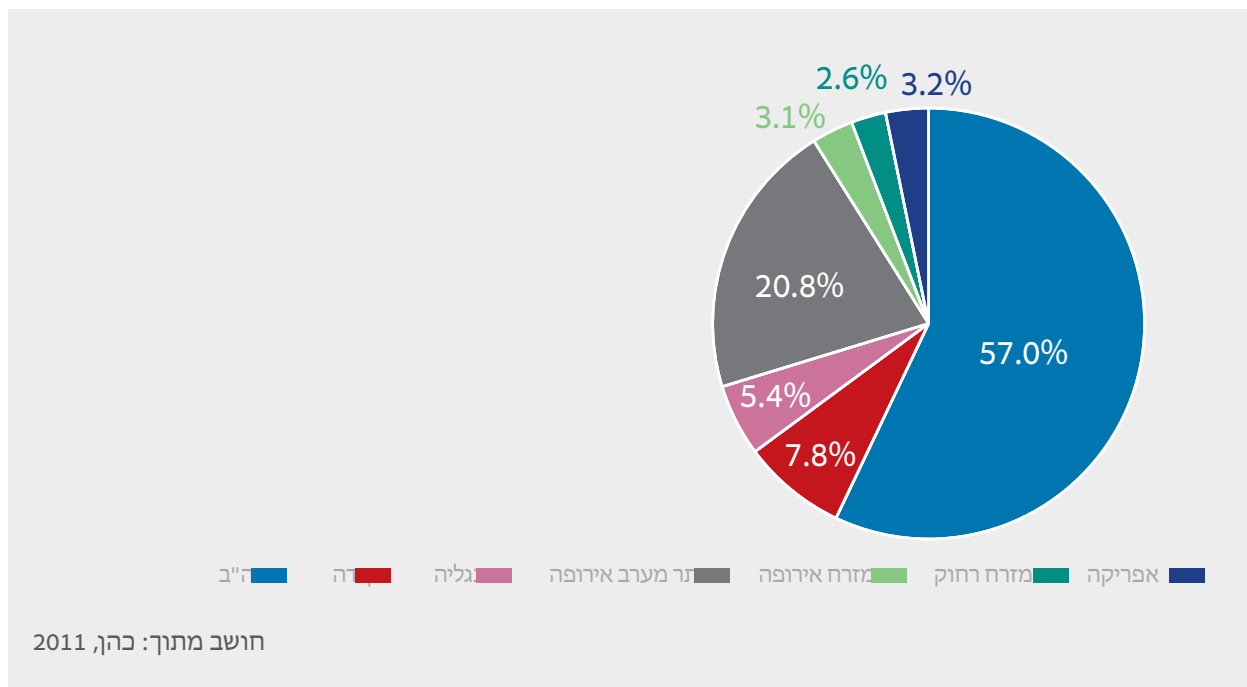
גרף 2.1. ישראלים יוצאים וחוזרים לאחר שהות רצופה בחו"ל של שנה ומעלה ומאזן הגירה (באלפים)

והגיע ל-7.8 אלפים (יציאות פחות חזרות) שהוא הגבוה ביותר מאז שנת 2008. כמו כן, שיעור העזיבה של יהודים ואחרים עמד בשנת 2015 על 2.5.

עם זאת, נתונים שפרסמה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ממש ימים לפני ירידת פרסום זה לדפוס ("הודעה לתקשורת" 14.8.2017) מראים כי בשנת 2015 שוב גדל מאזן ההגירה של ישראלים

גרף 2.2. פיזור גיאוגרפי של יהודים ילידי ישראל בחו"ל, לפי מדינות ואזורים עיקריים (באחוזים)

3. מאפיינים

3.1 דמוגרפיה

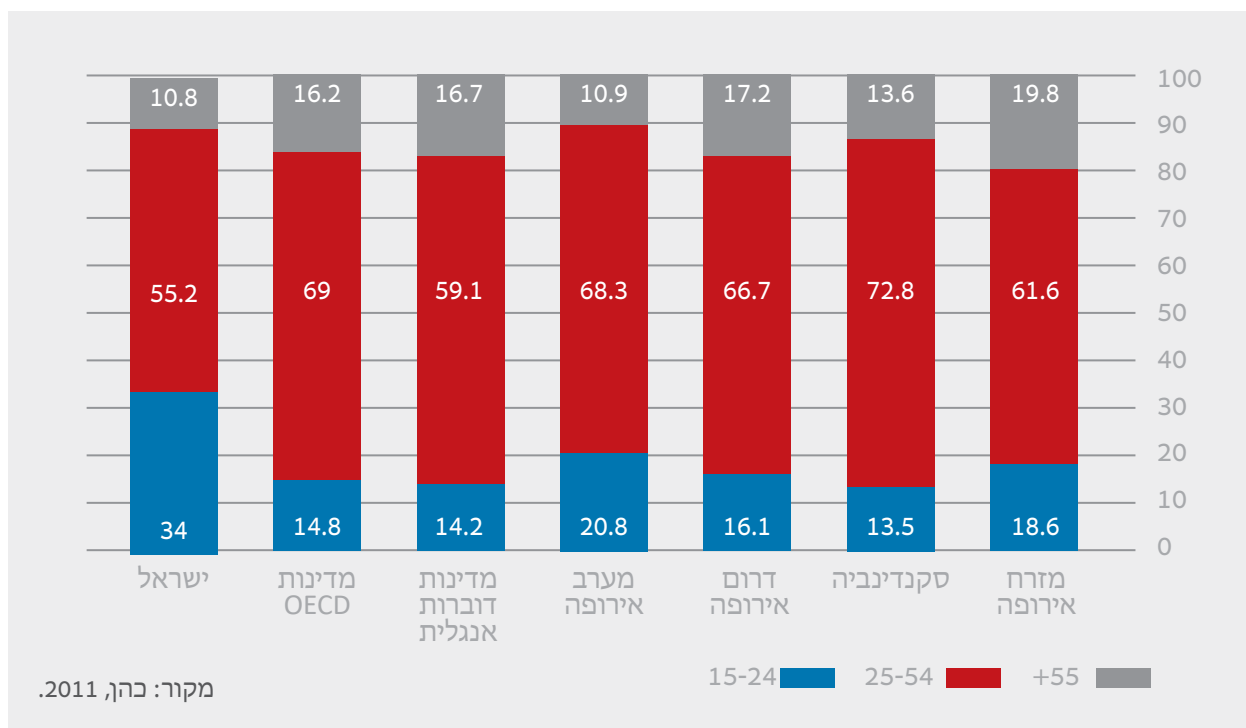
המהגרים הישראלים לחו"ל אינם חתך מייצג של האוכלוסייה היהודית הישראלית. חרף גיוונם הדמוגרפי והחברתי-כלכלי, ניתן לקבוע באופן כללי כי הם קבוצה סלקטיבית חיובית. בראש ובראשונה, הישראלים המהגרים הם צעירים. בשנת 2014, בקרב מי שעזבו את ישראל ושהו בחו"ל ברציפות שנה ומעלה, 41% היו בני 20 עד 39 בעוד שחלקם של גילאים אלו באוכלוסייה היהודית ("יהודים ואחרים") בישראל היה 27% בלבד.⁹ התבוננות על הרכב הגילים של ישראלים (ילידי הארץ) במדינות ה-OECD מראה כי שיעור בני 25-54 גבוה ב-14% משיעור קבוצת גיל זו בקרב ילידי ישראל המתגוררים בישראל – 69% ו-55%, בהתאמה. בחלוקה לפי אזורים עיקריים,

לפי אומדנים שונים, בין מחצית לשני שלישים מהישראלים העוזבים התיישבו בארה"ב. ריכוזים ישראלים משמעותיים נוספים נמצאים בקנדה, אוסטרליה, אנגליה, צרפת, ולאחרונה גם בגרמניה. כמו כן, כמה רבבות עולים מרוסיה, בעלי אזרחות ישראלית, שבו למדינת המוצא שלהם (גרף 2.1).⁸ היקף העזיבה קשור באופן הדוק עם המצב הביטחוני והכלכלי בישראל. הדבר בא לידי ביטוי בכמה תקופות בולטות כמו לאחר מלחמת יום-הכיפורים, או בשנות השיא של האינתיפאדה השנייה, בראשית המאה הנוכחית. עם זאת, העוזבים, לפי תכונות דמוגרפיות וחברתיות-כלכליות, אינם מתפזרים באופן אחיד על פני אזורים ההתיישבות השונים.

בגרמניה, הישראלים הם קבוצה חדשה יחסית שמשכה לאחרונה גם תשומת לב ציבורית. בקרב ישראלים בוגרים המתגוררים כיום בגרמניה, כ-80% הם בגילאי 18-35 בעוד שקבוצת גילים זו מהווה כשליש בלבד מכלל האוכלוסייה הישראלית הבוגרת (רבהון, בהכנה). במילים אחרות, בקרב הישראלים בחו"ל ישנו ייצוג יתר של אוכלוסייה צעירה.

שיעור בני 25-54 נע בין מינימום של 61.6% בקרב ישראלים שהתיישבו במזרח אירופה למקסימום של 72.8% בקרב אלה שהתיישבו במדינות סקנדינביה (גרף 3.1). ההבדלים גדולים אף יותר בהתפלגות לפי מדינות: מ-55% של גילאי 25-54 בניו זילנד עד 84% בנורבגיה.¹⁰

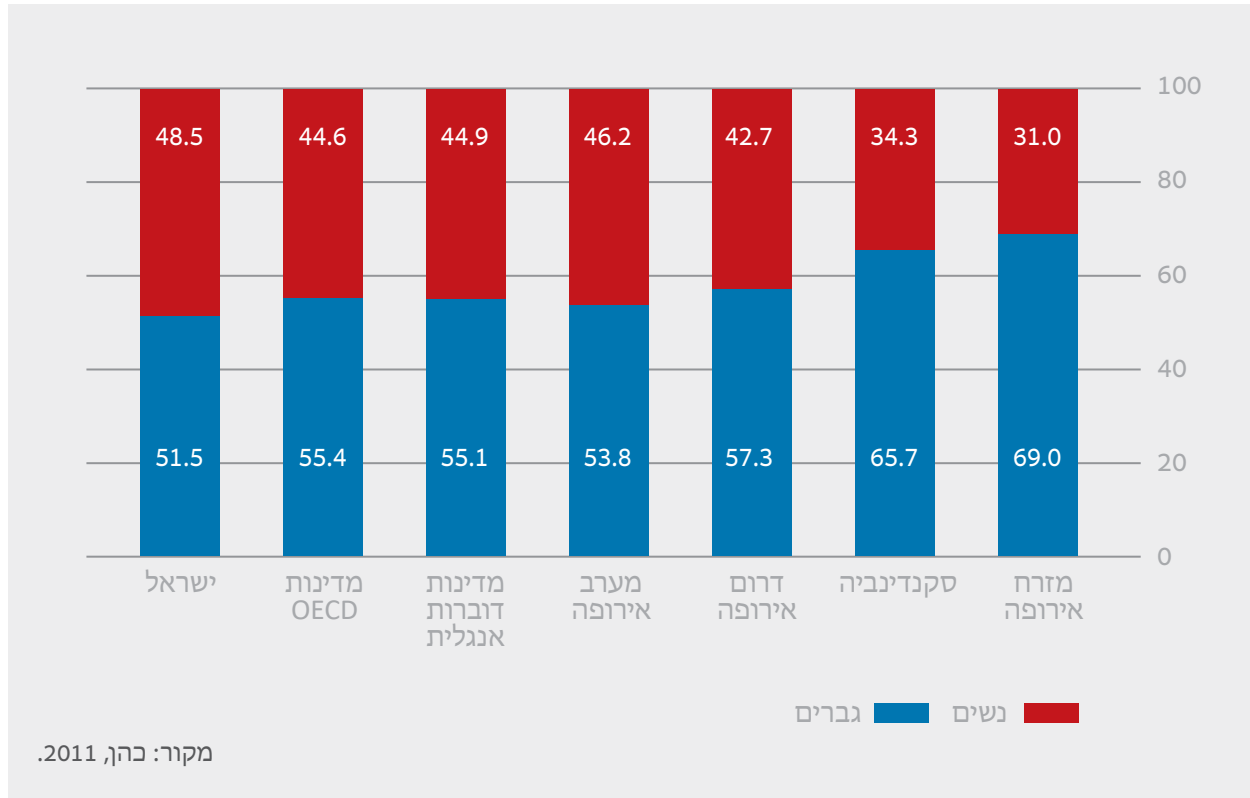
גרף 3.1. הרכב גילים של ישראלים ילידי הארץ בחו"ל ושל האוכלוסייה היהודית בישראל (באחוזים)

אולי משקף תופעה נפוצה של נישואים בין גברים ישראלים ונשים (סקנדינביות) ובקרב ישראלים במדינות מזרח אירופיות כמו פולין, הונגריה וצ'כיה. בגרמניה, לעומת זאת, היחס המגדרי הוא מאוד מאוזן; כשני אחוזים מהישראלים בגרמניה לא ציינו את זהותם המגדרית כאיש או אישה אלא "אחרת".¹²

כמו כן, בקרב צעירים ישראלים שעזבו לאחרונה ישנו שיעור גבוה של גברים לעומת נשים: 59% ו-41% (לעומת חלוקה מגדרית שווה של שכבת גיל זו בקרב כלל היהודים בישראל).¹¹ עבור ילידי ישראל במדינות OECD, היחס בין גברים ונשים הוא של 55% ו-45%, בהתאמה (גרף 3.2). עודף גברים ישראלים על נשים ישראלים נצפה במיוחד בארצות סקנדינביה (והדבר

גרף 3.2. הרכב מגדרי של ילידי הארץ בחו"ל ובישראל (באחוזים)

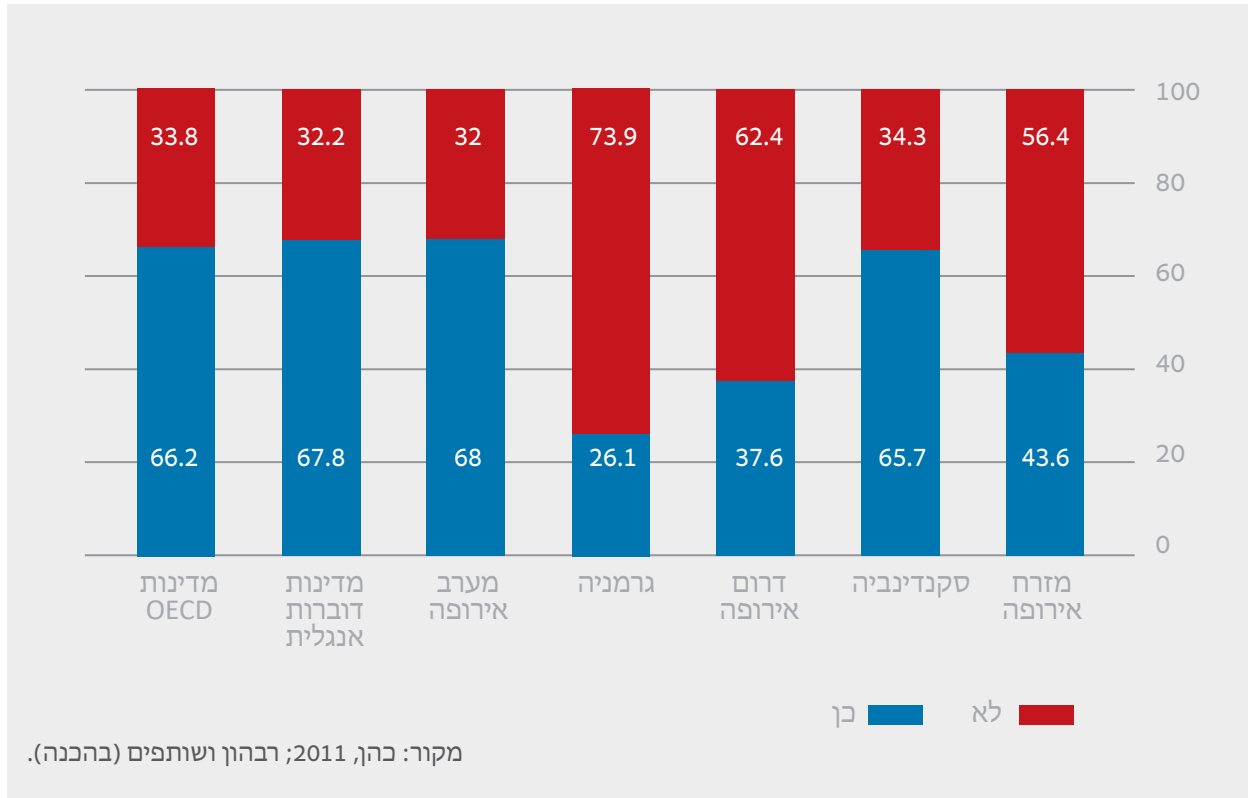

3.2 אזרחות

ישראלים באוסטרליה, קנדה ופולין.¹³ אנו מציעים שלושה הסברים להבדלים בין-אזוריים אלו. הראשון הוא ותק שונה של המתיישבים הישראלים, כאשר שיעור גבוה של ותיקים מגדיל את הסיכוי לאזרחות, ולהפך. ההסבר השני הוא הבדלים במידת הקושי או הקלות להשגת אזרחות. ההסבר השלישי הוא רקע משפחתי במקום, המקל על צאצאים - הגם שנולדו בישראל - לקבל אזרחות של המדינה הקולטת.

כשני שלישים מילידי ישראל המתגוררים במדינות ה-OECD מחזיקים באזרחות של מדינת המגורים שלהם (גרף 3.3). שיעורם גבוה במיוחד במדינות דוברות אנגלית, ובארצות מערב אירופה (כולל מדינות סקנדינביה). שיעור המחזיקים באזרחות של מדינת ההתיישבות שלהם נע בין שיעורים נמוכים של כחמישית בלוקסמבורג, רבע בגרמניה, כשליש בספרד ובפורטוגל, עולה לכמחצית באוסטריה ובדנמרק, ומגיע לשיעורים גבוהים של כשמונה מכל עשרה

גרף 3.3. ישראלים ילידי הארץ בחו"ל בעלי אזרחות של מדינת מגוריהם (באחוזים)

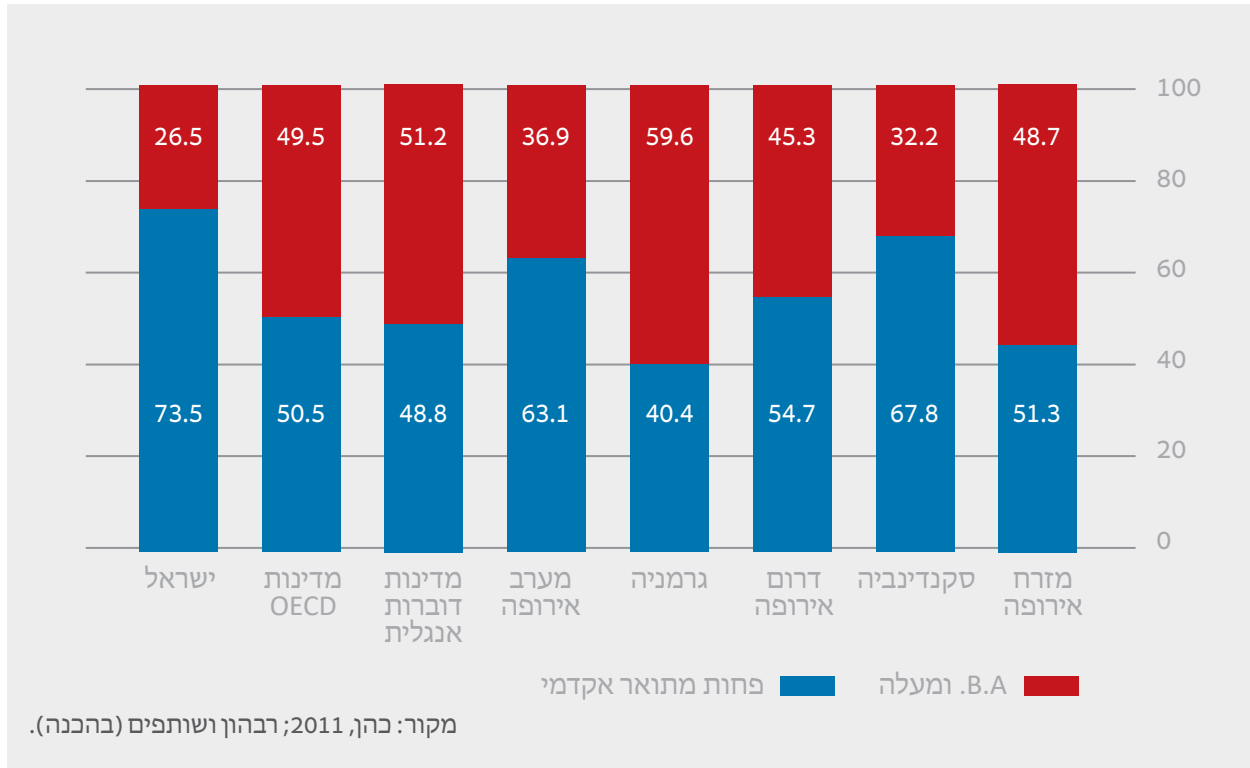
3.3 השכלה ותעסוקה

ולשתמש בהיכרות עם שוק העבודה, בקיאות בשפה המקומית ורשתות חברתיות, על מנת להסתדר כלכלית.

בריחת המוחות מישראל התחזקה במשך הזמן; שיעור בעלי השכלה בקרב מהגרים מאוחרים יותר הוא גבוה יותר מאשר של עמיתיהם שהיגרו מוקדם יותר. כך, למשל, בעוד שכהן (2011), שהתבסס על נתונים משנת 2000, מצא כי למחצית מבין הישראלים בארה"ב תואר ראשון ומעלה, הרי שממצאים מסקר "פיו" 2013 כבר הראו כי ל-72% מהישראלים האמריקאים השכלה אקדמית כלשהי (ניתוח נתונים שלנו של סקר "פיו"). הנטייה המתחזקת של ישראלים

בממוצע, ישראלים בחו"ל הם אוכלוסייה משכילה. רמת ההשכלה שלהם עוד גדלה ככל שמתארכת שהותם בחו"ל. בארה"ב, ממוצע שנות לימוד של ישראלים בני 20-29 בשנת 1980 היה 12.4 שנים; עשור מאוחר יותר, כאשר הם היו כבר בני 30-39, מספר שנות הלימוד הממוצע שלהם היה 13.3 ועד שנת 2000, כאשר הם היו בני 40-49, היה להם ממוצע של 14 שנות לימוד.¹⁴ שיפור זה מעיד בחלקו על המשך לימודים בארה"ב. עם זאת, הוא גם יכול לשקף העדפה של הישגיות בארה"ב מצד מי שהגיעו להישגים השכלתיים גבוהים, שיש להם בודאי השפעה על הישגים כלכליים, בעוד שבעלי השכלה נמוכה יותר יעדיפו אולי לחזור לישראל

גרף 3.4. רמת השכלה של ישראלים ילידי הארץ בחו"ל (באחוזים)

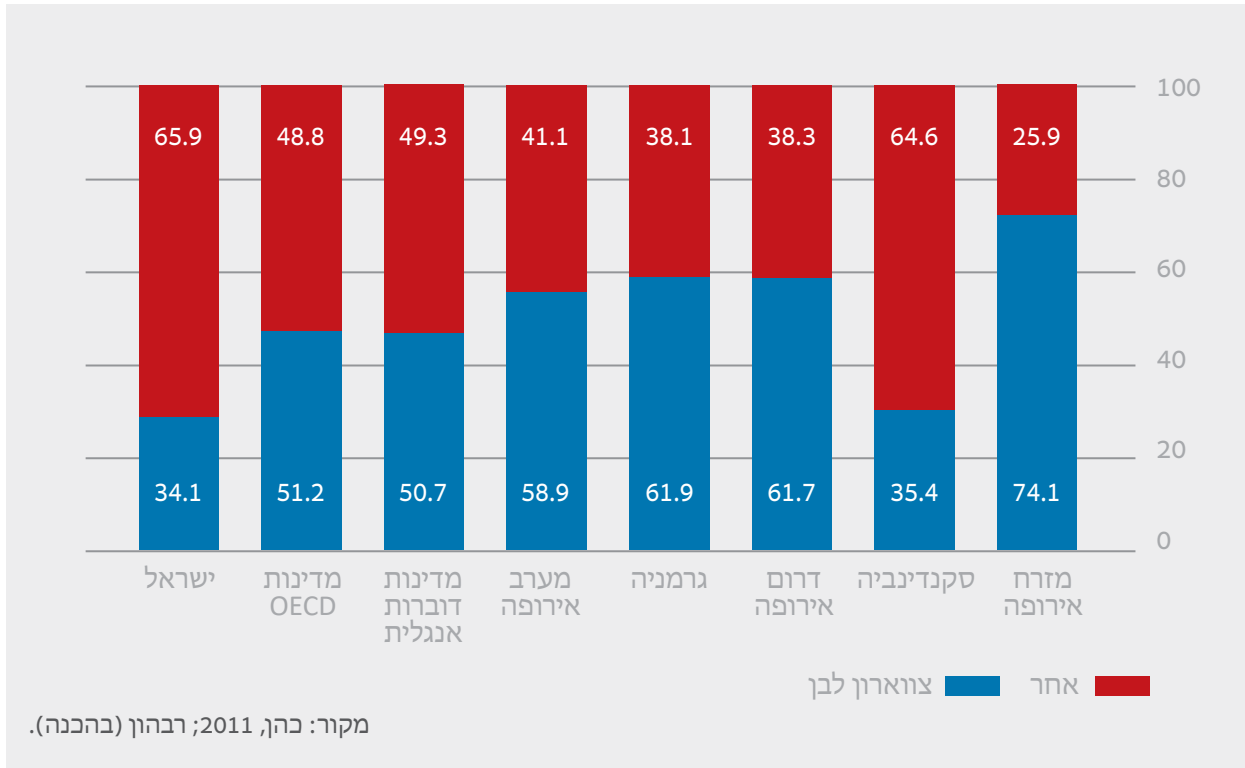

ישנם הבדלים בהישגים בהשכלה בין ישראלים לפי אזורי התיישבותם. באופן מיוחד בולטים ההישגים ההשכלתיים של ישראלים במדינות דוברות אנגלית לרבות ארה"ב וקנדה; בארצות מזרח-אירופה; ובגרמניה. מן העבר השני, הפרופיל ההשכלתי של ישראלים בסקנדינביה ובצרפת הוא נמוך בהשוואה לישראלים באזורי תפוצה אחרים.

מה שעוד בולט הוא שיעור בעלי תואר דוקטור בשוויץ (שליש מכלל הישראלים), איטליה, ומזרח-אירופה. יתכן שהם כוללים מספר ניכר של רופאים; ישראלים רבים שאינם מצליחים להתקבל ללימודי רפואה בארץ עוברים ללמוד באיטליה, רומניה או הונגריה, ואולי שיעור לא מבוטל מהם נותר שם. אולם אפשר שחלק

בעלי השכלה גבוהה להגר בולטת במיוחד לגבי מדינות בהן התגמול הכלכלי להשכלה הוא גבוה.¹⁵ לישראלים בחו"ל השכלה גבוהה יותר מזו של הנותרים בארץ. למשל, בשנת 2000, ממוצע שנות הלימוד של הישראלים בארה"ב היה 13.1 שנים ואילו בקרב יהודים בישראל רמת ההשכלה הממוצעת הייתה רק קצת יותר מ-11 שנים. בדומה לכך, בעוד של-60% מהישראלים בגרמניה תואר אקדמי ראשון או גבוה יותר, נתון זה נכון עבור כרבע בלבד מהאוכלוסייה היהודית הישראלית.¹⁶ נתון אחר מציע כי 3.7 אחוזים מילידי ישראל במדינות OECD מחזיקים בתואר דוקטור לעומת פחות מאחוז אחד מילידי ישראל בארץ (בגילאים מקבילים).¹⁷

גרף 3.5. משלח-יד של ישראלים ילידי הארץ בחו"ל (באחוזים)

זה בארה"ב (בהפרש קטן) ובמדינות סקנדינביה.¹⁸ שיעור הישראלים העובדים במקצועות צווארון לבן גבוה בכ-20 אחוז מהשיעור בקרב עמיתיהם הלא-יהודים במדינות אלה; זה נכון כמעט בכל המדינות, למעט במדינות סקנדינביה. משלח-יד משקף במידה רבה דירוג של הכנסה אשר ביחד מעידים על היתרון הכלכלי של ישראלים בחברות המארחות.

מבעלי התואר השלישי מועסקים כחוקרים בתחומים שונים של המדעים.

באופן עקבי עם השכלה, ישראלים בחו"ל מרוכזים גם במשלח-יד של צווארון לבן. כמחצית מילידי ישראל במדינות ה-OECD עובדים במשלח-יד מקצועיים, טכניים וניהוליים. שיעורים גבוהים ממוצע זה נמצאו, בין השאר, בקנדה, אנגליה, אוסטרליה, צרפת, שוויץ וגרמניה, בעוד שהשיעורים הם נמוכים ממוצע

4. הזדהות קבוצתית

4.1 הזדהות יהודית

הזדהותם היהודית של הישראלים בחו"ל חלשה יותר מזו של כלל האוכלוסייה היהודית בישראל. הדבר בולט במיוחד בדפוסי התנהגות קבועים ובעלי משמעות דתית כמו שמירת כשרות, ביקורים בבית-כנסת, והדלקת נרות שבת. ההבדלים מצומצמים הרבה יותר ביחס לציון חגים יהודים שנתיים כמו צום ביום-הכיפורים והשתתפות בסדר פסח (לוח 4.1). אחת הסיבות העיקריות להבדלים אלו היא ששיעור היהודים הדתיים והחרדים בקרב הישראלים בחו"ל הוא נמוך.¹⁹

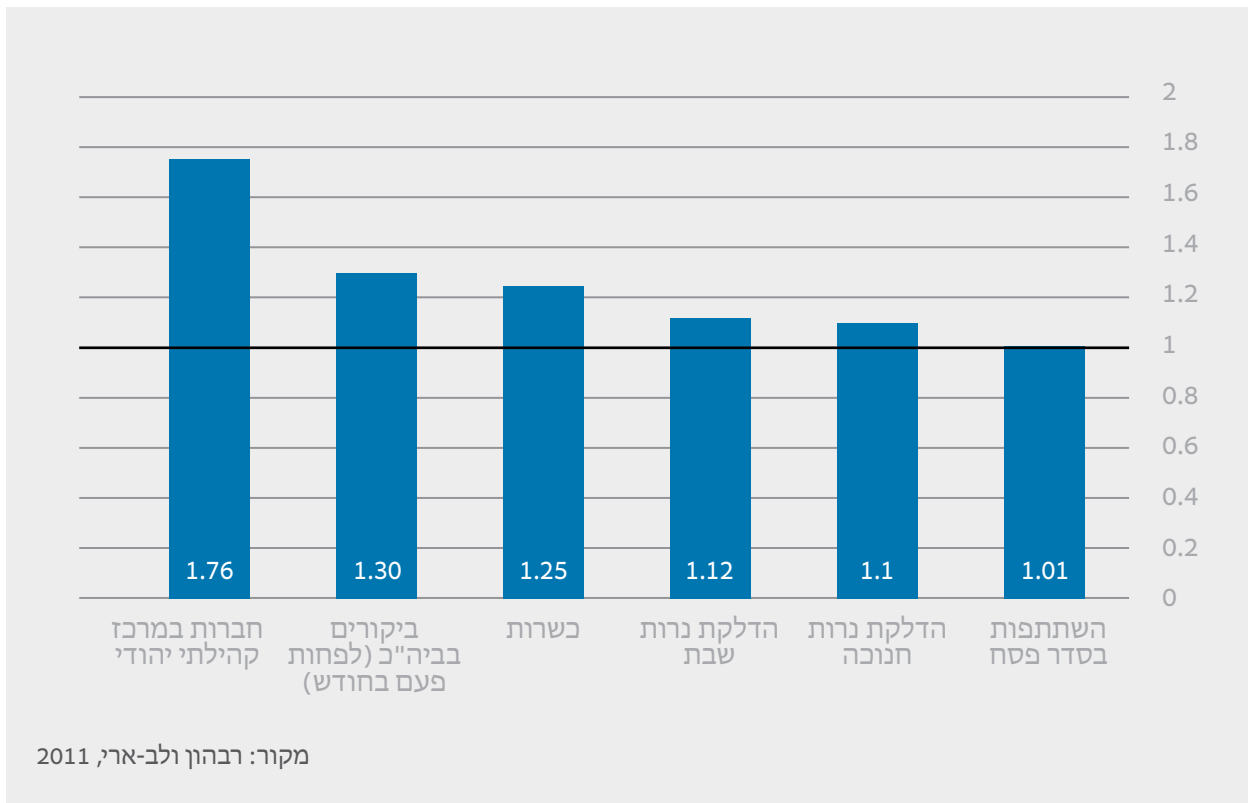
ברמת הזדהות היהודית בקרב הישראלים בחו"ל ישנם הבדלים ניכרים לפי מדינות התיישבות. רמות גבוהות של הזדהות יהודית נמצאו בארה"ב ובדרום-אמריקה. לעומת זאת, ההזדהות של ישראלים בברה"מ לשעבר, שרבים מהם הם מהגרים חוזרים (קרי יהודים שעלו לישראל ובהמשך שבו לברה"מ) היא מעט נמוכה יותר. באופן מיוחד בולטת ההזדהות היהודית החלשה של ישראלים בגרמניה. ניתן לייחס זאת לפרופיל הסוציו-דמוגרפי של הישראלים שהיגרו לגרמניה שרבים מהם צעירים, לא נשואים, מרקע מאוד חילוני ובעלי עמדות פוליטיות הנוטות לשמאל (רבהון ושותפים בהכנה).

לוח 4.1. הזדהות יהודית בקרב ישראלים בחו"ל ובישראל (באחוזים)

יהודים בישראל	ברה"מ לשעבר	אמריקה הלטינית	צרפת	גרמניה	ארה"ב	
45.1	21.1	34.2	22.4	4.6	24.0	ביקורים בביכנ"ס (פעם בחודש+)
53.6	-	-	-	14.8	34.0	הדלקת נרות שבת (תמיד)
68.1	57.6	69.6	68.5	14.3	62.0	צום ביום-כיפור
94.8	71.6	85.0	85.9	67.2	90.0	השתתפות בסדר פסח
71.4	35.1	32.1	33.3	-	42.0	שמירת כשרות

מקורות: סקר פיו ארה"ב 2013; סקר פיו ישראל 2014; רבהון ופופקו, 2011; רבהון ושותפים (בהכנה)

גרף 4.1. יחס של שיעור שמירת מצוות וזיקות קהילתיות בין ישראלים וותיקים (יותר מעשר שנים) לישראלים חדשים (עשור או פחות) בארה"ב

4.2 הזדהות ישראלית

לישראלים בחו"ל דרכים שונות ומגוונות לשמירת קשר עם ישראל. הדרך העיקרית והשכיחה ביותר היא באמצעות משפחה: בין שני-שלישים מהישראלים באמל"ט ועד לכ-98% מהישראלים באנגליה שומרים על קשר קבוע עם בני משפחה בישראל. הקשרים עם חברים בישראל מתקיימים בתדירות נמוכה יותר, אם כי בכל זאת גבוהה, כאשר כמחצית מהישראלים בארה"ב מקיימים קשר קבוע עם חברים בישראל. זהו נכון עבור קרוב לשלושה-רבעים מבין הישראלים

ההזדהות היהודית מתחזקת עם התארכות משך המגורים בחו"ל. התבוננות על ישראלים בשלוש קהילות גדולות (לוס אנג'לס, בוסטון, מיאמי), מראה כי בקרב מי שנמצאים בארה"ב יותר מעשר שנים שיעור החברים במרכז קהילתי יהודי גבוה בכ-75 אחוזים מאשר ישראלים עם ותק של עשור או פחות. שיעור מי שחברים בבית-כנסת או שומרים על כשרות גבוה בכ-25 עד שלושים אחוזים בקרב הישראלים הוותיקים לעומת החדשים יותר; ההפרשים לפי ותק עבור הדלקת נרות שבת ונרות חנוכה הם כ-12% ו-10%, בהתאמה (גרף 4.1).

לוח 4.2. הזדהות ישראלית בקרב ישראלים בחו"ל

ארה"ב	אנגליה	צרפת	גרמניה	ברה"מ לשעבר	אמל"ט	
90.6	97.8	73.3	91.3	81.6	67.1	קשר משפחתי
52.3	72.5	53.9	59.9	68.0	43.0	קשרים חברתיים
64.2	86.8	67.8	47.8	47.8	36.9	ביקורים בישראל (לפחות פעם בשנה)
51.3	40.7	16.5		16.5	19.0	חברים ישראלים (רובם/כולם)
45.2	35.2	49.5	30.0	46.7	51.3	גלישה לאתרים ישראלים (הרבה מאוד)

מקורות: רבהון ופופקו, 2011; רבהון ושותפים (בהכנה).

עם חלוף הזמן בחו"ל, הקשר עם ישראל נחלש. כך, בעוד שב-85% מהישראלים הנמצאים בארה"ב עשר שנים או פחות ציינו כי יש להם קשר רגשי חזק לישראל, זה היה נכון עבור 79.1% בקרב ישראלים עם וותק של אחת-עשרה שנים ומעלה. השיעורים בהתאמה עבור היכרות עם המצב הפוליטי והחברתי בישראל הם 92.3% ו-69.8%, ועבור הגדרה כישראלים - 88.5% ו-62.8%. באופן דומה, בקרב ישראלים בגרמניה, עם הזמן תדירות הקשר עם משפחה וחברים בישראל הולכת ומצטמצמת כמו גם תדירות הביקורים בארץ (לוח 4.3).

באנגליה. כשמונה מכל עשרה ישראלים המתגוררים באנגליה מבקרים בישראל לפחות פעם אחת בשנה; זה נכון עבור כשני-שלישים מהישראלים בארה"ב ובצרפת; ואילו בקרב ישראלים ביתר המדינות, פחות ממחצית מבקרים בישראל לפחות פעם בשנה (לוח 4.2).

כמחצית מהישראלים בארה"ב משתייכים לרשתות חברתיות של ישראלים אחרים. זה נכון עבור שיעור קצת יותר נמוך, של כ-40%, מהישראלים באנגליה. ביתר המקומות ישראלים מתערים בעיקר אל תוך מעגלים חברתיים או של יהודים מקומיים או של לא יהודים. בין שליש למחצית מבין הישראלים בחו"ל גולשים באופן קבוע לאתרים ישראלים, עם הבדלים קטנים יחסית בין הקהילות הישראליות (לוח 4.2).

לוח 4.3. הזדהות ישראלית בקרב ישראלים בארה"ב ובגרמניה לפי וותק

יחס	+11 שנים	0-10 שנים	
0.93	79.1	84.6	ארה"ב: קשר רגשי לישראל
0.76	69.8	92.3	ארה"ב: היכרות עם מצב בישראל
0.71	62.8	88.5	ארה"ב: זהות ישראלית
0.90	83.9	93.0	גרמניה: קשר עם משפחה
0.73	45.8	62.7	גרמניה: קשר עם חברים
0.75	37.2	50.1	גרמניה: ביקורים בישראל (פעמיים בשנה+)

מקורות: רבהון ופופקו, 2011; רבהון ושותפים (בהכנה).

5. עמדותיהם של ישראלים כלפי עמיתיהם בחו"ל

ביותר לישראלים בחו"ל ואילו הדתיים - הכי פחות. אנו מפרשים זאת בהבדלים בזיקה הציונית של שתי קבוצות אחרונות אלה: חלשה בקרב חרדים וחזקה מאוד בקרב דתיים, והתוצאה משתקפת ביחס כלפי מי שבחרו לעזוב את המדינה ולהשתקע במקום אחר. כמו כן, יתכן שלחרדים יש גישה מכילה ומחבקת חזקה במיוחד כלפי כל יהודי באשר הוא. אפשר עוד להוסיף כי לזרמים חרדים, במיוחד חב"ד, שליחים בחו"ל, ואפשר שהם חושבים (גם) עליהם כחלק מהקבוצה של הישראלים. הקשר לישראלים בחו"ל משתנה גם לפי זיקה פוליטית: מי שהגדירו עצמם בחלק הימני של המפה הפוליטית מפגינים שייכות חזקה יותר לישראלים בחו"ל לעומת מי שנמצאים בשמאל הישראלי (12.4% ו-5.5%, בהתאמה).²⁰

מבט משלים על הישראלים החיים בחו"ל ניתן לקבל מעמדותיו של הציבור הישראלי. לשם כך אנו מציגים ממצאים מתוך סקר שנערך בחורף 2017 על-ידי המכון למדיניות העם היהודי במסגרת פרויקט על פלורליזם בישראל. אנו מתמקדים בשלושה ממדים עיקריים: קירבה כלפי ישראלים בחו"ל, הערכת תרומתם של הישראלים בחו"ל למדינת ישראל, ועמדה אודות הענקת זכות הצבעה בבחירות לכנסת לישראלים בחו"ל.

אחד מכל עשרה ישראלים מרגישים קשורים עם ישראלים החיים בחו"ל, עוד כרבע מרגישים קצת קשורים וליתר (65%) אין זיקה כלל (לוח 5.1). הזיקה לישראלים בחו"ל משתנה על-פי הזהות הדתית של הישראלים. חרדים מרגישים את הקירבה הרבה

לוח 5.1. שייכות לישראלים המתגוררים בחו"ל (באחוזים)

לא שייך	שייך בערך	שייך בהחלט	סה"כ		
64.7	25.4	9.8	100.0	סה"כ	
70.5	22.0	7.5	100.0	חילוני	זהות דתית
60.4	27.3	12.3	100.0	מסורתי	
78.4	12.8	8.8	100.0	דתי	
19.6	59.8	20.6	100.0	חרדי	
73.9	20.6	5.5	100.0	שמאל	עמדה פוליטית
61.9	29.9	8.3	100.0	מרכז	
62.6	25.0	12.4	100.0	ימין	

ההערכה החזקה ביותר. מן הצד השני, לחרדים יש את ההערכה הנמוכה ביותר ואולי היא משקפת עמדה אנטי-ציונית כללית. כמו כן, קיימת תמימות לגבי דעים רבה בקרב בעלי עמדות פוליטיות שונות לגבי תרומתם של הישראלים בחו"ל למדינה, עם הבדלים קטנים בלבד בין שמאל וימין.

רוב הישראלים (58.1%) מחזיקים בדעה כי לישראלים בחו"ל תרומה חיובית או קצת חיובית למדינת ישראל (לוח 5.2). בקרב כל מגזרי האוכלוסייה היהודית - חילונים, מסורתיים, דתיים, וחרדים - למעלה ממצצית חושבים כי לישראלים בחו"ל תרומה חיובית למדינה. עם זאת, באופן מפתיע משהו, לדתיים

לוח 5.2. דעות לגבי תרומת ישראלים בחו"ל להצלחתה של מדינת ישראל (באחוזים)

חיובית	קצת חיובית	קצת שלילית	שלילית	סה"כ		
18.4	39.8	27.1	14.6	100.0	סה"כ	
17.7	41.5	25.9	14.8	100.0	חילוני	זהות דתית
18.6	39.0	33.1	9.3	100.0	מסורתי	
22.6	40.9	23.5	13.0	100.0	דתי	
18.2	31.8	25.0	25.0	100.0	חרדי	
18.0	44.5	22.7	14.8	100.0	שמאל	עמדה פוליטית
18.6	42.4	26.3	12.7	100.0	מרכז	
18.3	39.2	27.8	14.7	100.0	ימין	

הערכה (נכונה) כי מרבית הישראלים בחו"ל הם חילונים או מסורתיים, ולפיכך הם רק יכולים להגדיל את כוחן של המפלגות הלא דתיות והלא חרדיות. עם זאת, כאשר הדברים מגיעים לעניין פרקטי "פוליטי" ואפשרות לחיזוק משקל האלקטורט היהודי (מול זה הלא-יהודי), ואולי גם הנחה שהישראלים בחו"ל נוטים לעמדות פוליטיות של המרכז וימינה, או-אז שיעור גבוה יותר מבין מי שמגדירים עצמם ימין תומכים בהענקת זכות בחירה לישראלים בחו"ל לעומת אלו שבשמאל (30.6% ו-26.7%, בהתאמה).

חרף ההערכה החיובית לתרומתם של ישראלים בחו"ל למדינה, קצת פחות משליש מהישראלים מצדדים באפשרות להעניק להם את הזכות להשתתף בבחירות לכנסת, רוב מוחלט - 61.4% - מתנגדים, ולכעשרה אחוזים אין דעה בנושא (לוח 5.3). התפלגות העמדות בקרב הציבור החילוני תואמת עם הפרופיל הכלל ארצי. בקרב יהודים מסורתיים שיעור התמיכה בהענקת זכות בחירה לישראלים בחו"ל הוא קצת יותר גבוה מהממוצע הארצי ואילו בקרב דתיים וחרדים השיעור הוא קצת יותר נמוך. יתכן שההבדלים בין חילונים ומסורתיים מחד לבין דתיים מאידך משקפים

לוח 5.3. מתן זכות בחירה לישראלים המתגוררים בחו"ל (באחוזים)

אין דעה	נגד	בעד	סה"כ		
9.7	61.4	29.0	100.0	סה"כ	
10.3	60.7	28.9	100.0	חילוני	זהות דתית
9.6	56.7	33.7	100.0	מסורתי	
7.2	67.2	25.6	100.0	דתי	
9.8	62.7	27.4	100.0	חרדי	
7.9	65.5	26.7	100.0	שמאל	עמדה פוליטית
9.0	63.7	27.3	100.0	מרכז	
10.6	58.8	30.6	100.0	ימין	

כך הם חושבים שיש לאחרונים תרומה חיובית יותר למדינת ישראל ותומכים ברעיון להעניק להם זכות הצבעה לכנסת.

לבסוף יש עוד לציין כי נתונים שאינם מופיעים כאן מעידים על קשר חזק ועקבי בין שלוש העמדות לעיל. ככל שאנשים מרגישים יותר שייכים לישראלים בחו"ל

דיון והמלצות למדיניות

של העוזבים: שיפור המצב הביטחוני, החלשת מעורבותו של הממסד הדתי בחיים האזרחיים, והגדלת הזדמנויות תעסוקתיות המתאימות במיוחד לצעירים במקצועות של צווארון לבן.

(2) חרף המספרים הקטנים יחסית של עוזבים, יש בהם ייצוג יתר של צעירים. שכבת גילים זו מהווה את הפוטנציאל העיקרי של גידול האוכלוסייה היהודית בישראל ושל המשכיות בין-דורית. עזיבתם את ישראל משמע שהם יינשאו בחו"ל וילדיהם ייוולדו שם לפיכך ההפסד הכמותני מתבטא לא רק במספרם של העוזבים אלא גם של ילדיהם. זאת ועוד, צעירים הם כוח עבודה פרודוקטיבי ביותר; הם מהווים חלק עיקרי של מערך המילואים הצבאי; וסביר שיש להם גם הורים המתגוררים בארץ שבמשך הזמן יחפצו בקירבה הולכת ומתחזקת לילדיהם ולנכדיהם, ואשר בהיעדרם עול הטיפול והדאגה למבוגרים יפול יותר ויותר על שירותי הרווחה המקומיים. הפרופיל הגילאי הצעיר של העוזבים דורש התמקדות מיוחדת בצרכים ובציפיות של שכבת גילים זו בחברה הישראלית בתחומים של לימודים גבוהים, תעסוקה, דיוו, ומערכת חינוך לילדים, במגמה לצמצם את היקף העזיבה שלהם את ישראל.

(3) רבים מהישראלים בחו"ל הם בעלי השכלה גבוהה. לפיכך הם גם מרוכזים בעבודות בתחומי מחקר, פיתוח, ואקדמיה. חלקם רכשו הון אנושי זה בלימודים והשתלמויות בחו"ל. קבוצה זו היא בעלת פוטנציאל מיוחד לתרום להתפתחותה ושגשוגה של החברה הישראלית. יש לעשות מאמצים מיוחדים ולכוון מדיניות של החזרת המוחות שברחו. למשל, הגדלת תקציבים למוסדות השכלה גבוהה בישראל שיאפשרו להם תוספת משמעותית של מספר תקני הסגל האקדמי. בדומה לכך - הגדלת תקנים של רופאים

פרק זה דן וניתח מאפיינים מרכזיים של האוכלוסייה היהודית הישראלית המתגוררת בחו"ל. התמקדנו בגודלה ומאפייניה הדמוגרפיים והחברתיים-כלכליים של התפוצה הישראלית כמו גם בדפוסי ההזדהות היהודית והזיקה לישראל. סיפקנו התבוננות, ראשונה לפי מיטב ידיעתנו ובודאי עדכנית ביותר, על עמדותיהם של ישראלים כלפי עמיתיהם בחו"ל לרבות בנושא המעסיק את הציבור והמערכת הפוליטית בארץ - מתן זכות בחירה לכנסת לישראלים בחו"ל. לראיות האמפיריות ישנן חמש השלכות מרכזיות למדיניות.

(1) מספרם המצטבר של הישראלים בחו"ל גדל במשך הזמן. הדבר מעיד על כך שישנם יותר ישראלים העוזבים את הארץ מאשר כאלו החוזרים אליה לאחר שהות משמעותית בניכר (של שנה ומעלה). שיעור העזיבה, כלומר מספר המהגרים יחסית לגודל האוכלוסייה, אינו שונה באופן משמעותי מהממוצע של מדינות מפותחות אחרות.

יש לשים לב כי כמחצית מבין העוזבים הם עולים. יש בנתון זה שני היבטים חשובים. ההיבט הראשון הוא שמבין ילידי ישראל מספר (או שיעור) העוזבים הוא קטן. השני הוא שכאשר מחשבים את מספר ילידי חו"ל שעזבו את הארץ מסך-כל העולים מתברר כי היקף העזיבה הוא קטן, בוודאי בהשוואה למדינות קולטות הגירה אחרות כמו ארה"ב.

ממצאים אלו מעידים כי ישראלים בדרך כלל קשורים למדינה, רוצים להתגורר בה, וגם העולים החדשים נקלטים במידה רבה של הצלחה. עדיין, בהינתן מה שידוע על הסיבות העיקריות לעזיבה, בעיקר גורמי דחיפה הפועלים בארץ, ישנם שלושה תחומים אפשריים של מעורבות ממשלתית שיכולים אולי לצמצם את מספרם

בבתי-חולים. כמו כן יש למצוא דרכים להגדיל את היקף ההשקעות של חברות היי-טק בישראל, מה שיוסיף מקומות עבודה חדשים.

(4) הישראלים בחו"ל מתרכזים בערים גדולות. במקומות אלו הם מגדילים את האוכלוסייה היהודית וכן את הפוטנציאל להרחבת הפעילות של ארגונים ומוסדות יהודים. אלו מצדם צריכים להיפתח יותר כלפי הישראלים ולמצוא דרכים לקרב אותם לפעילותם המאורגנת. בה בעת יש למצוא דרכים לעצור את שחיקת הזיקה שלהם לישראל. הפעילות הזו, מצדם של מוסדות ישראלים ממשלתיים (משרד התפוצות) ומוסדות לאומיים (הסוכנות היהודית), צריכה לכלול אירועים חברתיים ותרבותיים קבועים, מסגרות חינוכיות של גני-ילדים ואולי גם בתי-ספר עם זיקה ישראלית, דיוור ישיר של מידע על ישראל, וכן גיוס של ישראלים לפעילויות הסברה למען

ישראל.²¹ אבל אין להתמקד רק בישראלים בחו"ל. יש לבדוק אפשרויות ליצירת תשתיות של עזרה ותמיכה להורים מבוגרים שילדיהם מתגוררים בחו"ל או לילדי ישראלים שחזרו לבדם ארצה. אלו, מן הסתם, יחזקו גם את עוצמת הקירבה של ישראלים למדינה.

(5) מדי פעם מועלות הצעות למתן זכות בחירה לישראלים בחו"ל. אל מול המתנגדים יש מי שמציעים להעניק זכות זו רק בארבע או חמש השנים הראשונות לשהות בחו"ל בעוד אחרים טוענים למתן זכות גורפת ללא התחשבות במספר השנים שהישראלים מתגוררים בחו"ל.²² מתברר כי החלק הארי של הישראלים היהודים מתנגדים למתן זכות הצבעה לישראלים בחו"ל. התנגדות זו חוצה מגזרים שונים של החברה הישראלית לפי זיקות דתיות ופוליטיות.

1. מכתב נשיא המדינה מר ראובין (רובי) ריבלין, 26 בינואר 2015 לבאי כנס מנהיגות ישראלית בתפוצות.
2. Nathan Gilad. 2015. The OECD Expert Group on Migration, Annual Report: International Migration Israel 2015-2016. Ruppin Academic Center: The Institute for immigration and Social Integration.
3. Cohen, Yinon. 2011. "Israeli-Born Emigrants: Size, Destinations and Selectivity", *International Journal of Comparative Sociology* 52(1-2): 45-62. . הכנסת, מרכז המחקר והמידע. 11 בארס 2012. מספר הישראלים החיים בחו"ל. 7 ע'. לשכה מרכזית לסטטיסטיקה. שנתונים סטטיסטים לישראל, שנים נבחרות.
4. Cohen 2011
5. Cohen 2011
6. לשכה מרכזית לסטטיסטיקה (2015). שנתון סטטיסטי לישראל, 2015.
7. Cohen 2011
8. ראו גם: Tolts, Mark (2016). "Demography of the Contemporary Russian-Speaking Jewish Diaspora," Z. Gitelman (ed.), *The New Jewish Diaspora: Russian-Speaking Immigrants in the United States, Israel, and Germany*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 2016, pp. 30-31. Tolts M. (2016). "Post-Soviet Jewish Demographic Dynamics: An Analysis of Recent Data. *Demoscope Weekly* (Moscow), (in Russian No. 693-694, 2016); רבהון, עוזי וישראל, פופקו. (2011) רחוקים קרובים: הגירה, הזדהות יהודית, וזיקה למולדת בקרב ישראלים בחו"ל. ירושלים: האוניברסיטה העברית בירושלים, מדינת ישראל: המשרד לקליטת עלייה (האגף למחקר), הסוכנות היהודית.
9. לשכה מרכזית לסטטיסטיקה (2016). שנתון סטטיסטי לישראל, 2016.
10. כהן, 2011.
11. לשכה מרכזית לסטטיסטיקה (2015). שנתון סטטיסטי לישראל, 2015.
12. Rebhun, Uzi, Heinz, Sunker, and Dani, Kranz (in preparation). *Double Burden: Israeli Jews in Contemporary Germany*
13. כהן, 2011; רבהון, בהכנה.
14. רבהון עוזי, לילך לב ארי. 2011. ישראלים אמריקנים: הגירה, טרנס-לאומיות וזהות תפוצתית. ירושלים: מוסד ביאליק.
15. כהן, 2011
16. רבהון ושותפים, בהכנה.
17. כהן, 2011
18. כהן, 2011
19. יש לציין כי ישנם ישראלים דתיים וחרדים בחו"ל, ובמיוחד בארה"ב. עם זאת, המדגמים הקטנים יחסית של סקרים שונים בקרב הישראלים בחו"ל אינם מאפשרים לנו להעריך את גודלן של שתי תת-קבוצות אלה.
20. ראו גם הפרק "בעקבות המהפכה הציונית: דפוסי זהות קולקטיבית יהודית בקרב יהודים בישראל", מצב העם היהודי: הערכה שנתית 2016, המכון למדיניות העם היהודי.
21. ראו עוד: Yogev Karasenty, On Israelis Abroad. JPPI, 2014
22. ראו דיון על סוגיה זו אצל קארסנט, לעיל.